

שים לב: בבחינה זו יש הנחיות מיוחדות.
יש לענות על השאלות על פי הנחיות אלה.

לימודי ארץ-ישראל וארכאולוגיה

ירושלים מן הכיבוש הצלבני ואילך

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שעהיים.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה חמישה פרקים.

פרק ראשון	—	—	(40×1)	—	40 נקודות
פרק שני	—	{	(20×2)	—	40 נקודות
פרק שלישי	—				
פרק רביעי	—				
פרק חמישי	—	—	$(6\frac{2}{3} \times 3)$	—	20 נקודות
סך הכול		—	100 נקודות		

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראה מיוחדת: לפני שתענה, קרא בעיון את ההוראות בראש כל פרק.

הערות: בעמוד 9 בשאלון מפורטות התקופות העיקריות בתולדות ירושלים.

בעמוד 10 בשאלון מפורטים אתרי השטח הנוגעים לשאלון זה. האתרים מסודרים לפי תקופות.

כתוב במחברת הבחינה בלבד. רשום "טייטה" בראש כל עמוד המשמש טייטה.
כתובת טייטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

השאלות

- שים לב:** (1) בעמוד 9 מפורטות התקופות העיקריות בתולדות ירושלים.
(2) בעמוד 10 מפורטת רשימת אתרי השטח הנוגעים לשאלון זה.
(3) ענה על השאלות לפי ההנחיות המיוחדות.

פרק ראשון (40 נקודות)

ענה על אחת מן השאלות 1-2.

בשאלה שבחרת, ענה על ארבעה מן הסעיפים א-ה (לכל סעיף – 10 נקודות)

1. היציאה מן החומות

- א. בטבלה שלפניך מוצגים נתונים על גודל האוכלוסייה היהודית בירושלים במאה ה-19 ועל הרכבה.
על פי הטבלה תאר שני שינויים דמוגרפיים חשובים שחלו באוכלוסייה זו במשך המאה ה-19, והסבר אותם על פי מה שלמדת.

האוכלוסייה היהודית בירושלים 1800-1900

השנה	ספרדים	אשכנזים	סך הכול יהודים	כלל אוכלוסיית ירושלים
1800	2,200	מעטים	2,250	9,000
1836	2,600	650	3,250	11,000
1840	3,500	1,500	5,000	13,000
1850	4,000	2,000	6,000	15,000
1860	4,750	3,250	8,000	18,000
1870	5,500	5,500	11,000	22,000
1880	8,000	9,000	17,000	31,000
1890	11,750	13,575	25,325	42,000
1900	16,500	18,500	35,000	55,000

(י' בן-אריה, עיר בראי תקופה: ירושלים במאה התשע-עשרה, העיר העתיקה, יד יצחק בן-צבי, 1977, עמ' 318, 401, 403)

(שים לב: המשך סעיפי השאלה בעמוד הבא.)

- ב. הסבר שני גורמים שהביאו ליציאה של יהודים מן החומות.
- ג. ציין אזור אחד מחוץ לחומות שבו נבנו שכונות של יהודים. הסבר מדוע הן נבנו באזור זה.
- ד. לפניך סעיפים אחדים מן התקנון של שכונת "משכנות שאננים" בירושלים. בחר בשניים מן הסעיפים, והסבר מדוע היה צורך בכל אחד מהם.
- סעיף ב:** "לעת ערב כבוא השמש יסגור השוער את דלתות שערי 'משכנות שאננים', ולא תיפתחנה עד הבוקר בצאת השמש, כי אם לעת ההכרח".
- סעיף ה:** "כל איש ואיש מיושבי משכנות שאננים יצווה על עושי רצונו לטהר את ביתו בכל יום ויום מפל אשפה, ומכל דבר אשר אינו טהור. גם להזות מים טהורים על פני רצפת חדרי ביתו, לכל הפחות פעם אחת ביום".
- סעיף ו:** "כל איש ואיש מיושבי 'משכנות שאננים' יצווה על אנשי ביתו לבלתי השלך כל אשפה לפני הבית חוצה, ויטהרו את כל המקומות סביב למשכנותם, וישליכו האשפה למקום המוכן לו, ויכסו אותו תכף ומיד".
- סעיף ז:** "כל הבורות והבריכות שיש בהן מים, סגורות תהיינה ולא תיפתחנה, כי אם בעת אשר יבואו אנשי הבית לשאוב מים. והמפתחות תהיינה תחת ידי הגבאים, ולא יבוא איש זר מחוץ לבית לשאוב מים מתוך הבורות והבריכות".
- סעיף ח:** "בכל יום ויום אחר לימוד פרק משניות, יאמר אחד קדיש דרבנן, עבור נשמת המנוח ר' יהודה טורא עליו השלום, ולעת תקופת יום מיתתו ללמוד משניות לזכות נשמתו, ולהזכיר אותו בתפילת 'אדון העולמים', ויאמרו קדיש".
- סעיף יג:** "אין ליושבי 'משכנות שאננים' שום טענות חזקה על בתי המשכנות הנזכרים. אף על פי שישבו שם שלוש שנים מיום ליום כי לא יש חזקה על המשכנות הנזכרים".
- (מ' גרינצוויג ואח', זאת ירושלים — חלק שני. יד יצחק בן-צבי, תשנ"ג, עמ' 157-158)
- ה. תאר שתי דרכי התארגנות להקמת שכונות יהודיות מחוץ לחומות, ותאר שתי צורות בנייה של שכונות כאלה.

2. מלחמת העצמאות

- א.** את מלחמת העצמאות נוהגים לחלק לשני חלקים עיקריים — לפני הכרזת העצמאות ואחרי ההכרזה. תאר שני הבדלים בין שני החלקים האלה, בנוגע למאפיינים של מלחמת העצמאות.
- ב.** מהי "דרך בורמה"? הסבר את חשיבותה.
- ג.** הסבר מדוע היה קשה לפרוץ את המצור שהוטל על ירושלים במלחמת העצמאות. הדגם את הקשיים כפי שהם באו לידי ביטוי במבצע "נחשון" או בקרב על הקסטל.
- ד.** תאר שני קשיים שהיו לתושבי ירושלים בחיי היום-יום שלהם בגלל המצור שהוטל על העיר, ותאר את הפתרון לאחד מן הקשיים האלה.
- ה.** תאר אחד מן המבצעים או הקרבות האלה שהתרחשו בירושלים ובסביבתה במהלך מלחמת העצמאות:
- מבצע קלשון
 - מבצע קדם
 - מבצע מכבי
 - הקרבות בצפון העיר (נבי סמואל, בית איכסא, שועפט)

שים לב: עליך לענות על שתיים מן השאלות 3-8 (מן הפרקים השני, השלישי והרביעי). לכל שאלה – 20 נקודות.

פרק שני

3. התקופה הצלבנית והתקופה הממלוכית

א. תאר שני מהלכים חשובים שנקטו הצלבנים בכיבוש ירושלים.

תאר את מעמדה של ירושלים בתקופה הצלבנית.

(10 נקודות)

ב. הסבר מדוע הרבו הממלוכים לבנות בירושלים, ותאר שני מאפיינים של האדריכלות הממלוכית.

שים לב: כדי לענות על סעיף זה תוכל להיעזר באיורים ובתצלום שבנספח א.

(10 נקודות)

4. מלחמת ששת הימים

א. תאר שלושה מהלכים בקרב על גבעת התחמושת. (12 נקודות)

ב. תאר שניים מן האתגרים העיקריים שהיו לצה"ל בלחימה בירושלים ובסביבתה במלחמת ששת הימים.

(8 נקודות)

פרק שלישי – אתרי השטח

שים לב: אם בחרת לענות על שתי שאלות בנוגע לאתרי שטח, אסור לענות בנוגע לאותו האתר בשתי השאלות (שאלות 5-7 ושאלה 8).

5. נספח ב

- א. ציין מהו המבנה הנראה בתצלום שבנספח ב, באיזו תקופה הוא נבנה, ומי בנה אותו. (6 נקודות)
- ב. תאר שני רכיבים אדריכליים במבנה הנראים בתצלום. (6 נקודות)
- ג. ציין היכן ממוקם המבנה בירושלים, והסבר סיבה אחת להקמת המבנה במקום זה. (8 נקודות)

6. נספח ג

- א. ציין מהו המבנה הנראה בתצלום שבנספח ג, ציין מתי הוא נבנה בפעם הראשונה, והיכן הוא ממוקם בירושלים. (4 נקודות)
- ב. תאר שני מאפיינים אדריכליים של מבנה זה. (6 נקודות)
- ג. במבנה זה נקשרו אירועים שהשפיעו על היישוב היהודי בירושלים. תאר שני אירועים, מתקופות שונות, שנקשרו במבנה, והסבר כיצד השפיע כל אחד מן האירועים האלה על האוכלוסייה היהודית בעיר. (10 נקודות)

7. נספח ד (שלושה תצלומים)

- א. ציין מהו המבנה הנראה בתצלומים שבנספח ד, ובאיזו תקופה הוא נבנה. (4 נקודות)
- ב. הסבר מדוע התחולל קרב במקום זה ובסביבתו בתקופת מלחמת העצמאות, ומה הייתה החשיבות של תוצאות הקרב לשליטה על ירושלים. (8 נקודות)
- ג. בקרב שהתרחש באתר זה באו לידי ביטוי ערכים חברתיים ואנושיים, שבגללם לקרב הזה יש חשיבות רבה גם כיום. הסבר קביעה זו. (8 נקודות)

פרק רביעי — אתרי השטח (נוסח חדש)

שים לב: אם ענית על אחת מן השאלות 5-7 בנוגע לאתר שטח מסוים, אסור לענות על שאלה 8 בנוגע לאותו האתר.

8. בחר באחד מן האתרים הנראים בנספחים ב-ד, וכתוב שלט שבו הסבר קצר על האתר שבחרת (כתוב עד עמוד אחד).

ציין במחברת הבחינה את הנספח שבו נראה האתר שבחרת לכתוב עליו.

בהסבר צריכים להיכלל לפחות חמישה מן הנושאים האלה:

— שם האתר (רק אם השם **אינו** מופיע בשאלון)

— מיקום האתר

— עיקרי תולדותיו של האתר

— מתי נבנה האתר

— מי בנה את האתר

— התפקיד של האתר

— חשיבות האתר

— מאפיינים אדריכליים של האתר

— כיצד האתר מדגים תקופה אחת בתולדות ירושלים

— כל מידע אחר הקשור לאתר ולדעתך הוא מידע חשוב

שים לב: הקפד על ניסוח ההסבר כפסקה שלמה ולא כרשימה.

פרק חמישי — מושגים (20 נקודות)

הסבר שלושה מן המושגים 9-16 (לכל מושג — $6\frac{2}{3}$ נקודות).

שים לב: בהסבר המושג התמקד בפרטים האלה:

- בהגדרה
- במידע החשוב ביותר
- בהרחבה או בהדגמה

9. סולימאן המפואר

10. כספי החלוקה

11. קפיטולציות

12. שכונת בתי מחסה

13. מסע נפולאון

14. גוש עציון

15. חטיבת ירושלים

16. שער האריות

בהצלחה!

התקופות העיקריות בתולדות ירושלים

(מן המאוחרת ביותר לקדומה ביותר)

השנים	התקופה
משנת 1967	ירושלים המאוחדת
1967-1948	ירושלים החצויה
1948-1917	תקופת המנדט
1917-1801	המאה ה־19 (שלהי התקופה העות'מאנית)
1800-1517	התקופה העות'מאנית
1517-1260	התקופה האיובית והממלוכית
1260-1099	התקופה הצלבנית
1099-638	התקופה הערבית (התקופה המוסלמית הקדומה)
638-324	התקופה הביזנטית (תקופת התלמוד)
324-70	התקופה הרומית המאוחרת (תקופת המשנה)
63 לפנה"ס - 70 לספירה	שלהי ימי בית שני ותקופת בית הורדוס (התקופה הרומית המוקדמת)
332-63 לפנה"ס	התקופה ההלניסטית (תקופת בית שני / התקופה החשמונאית)
538-332 לפנה"ס	שיבת ציון (תקופת בית שני / התקופה הפרסית)
586-538 לפנה"ס	התקופה הפרסית
928-586 לפנה"ס	ממלכת יהודה (תקופת בית ראשון / תקופת הברזל)
1000-928 לפנה"ס	הממלכה המאוחדת (התקופה הישראלית / תקופת הברזל)
1200-1000 לפנה"ס	תקופת השבטים ומלכות שאול
עד 1200 לפנה"ס	תקופת הברונזה / התקופה הכנענית

רשימת אתרי השטח, לפי תקופות
(מן המוקדמת למאוחרת)

המאה ה-19

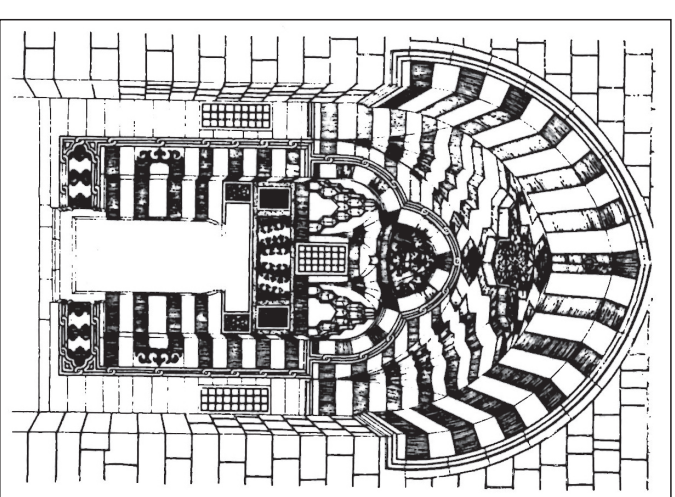
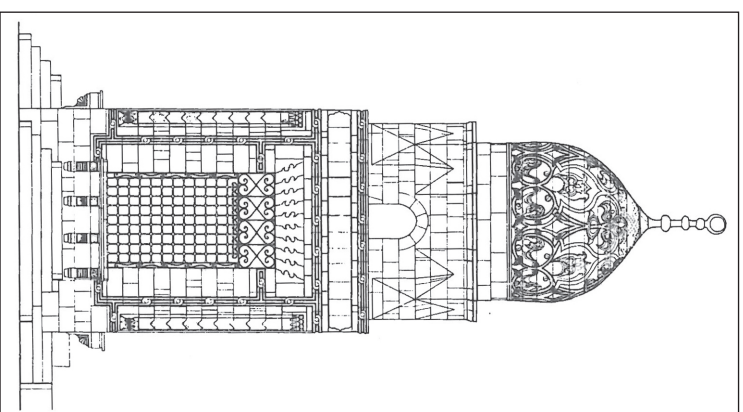
- נוטרדאם (תצפית מבחוץ)
- הרובע היהודי: בית כנסת החורבה
- שכונת משכנות שאננים

מלחמת העצמאות

- מנזר סן סימון
- הקסטל

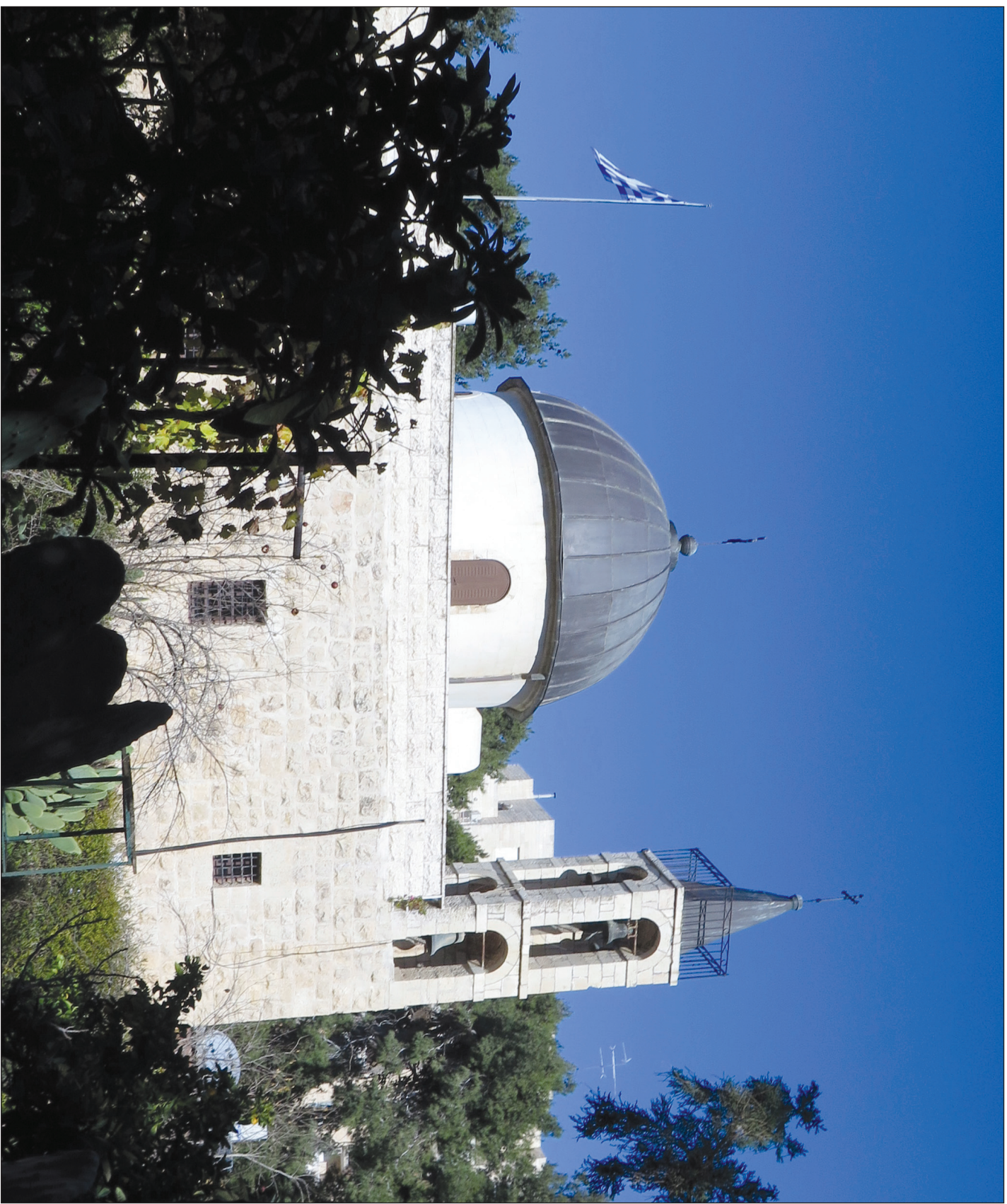
מלחמת ששת הימים

- גבעת התחמושת

נספח ד (לשאלות 7, 8)

תצלום 2

תצלום 3